

ТАРИХИЙ ТАФАККУРНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ ЁШЛАРНИ ДУНЁКАРАШИ, СИЁСИЙ ВА ХУКУКИЙ МАДАНИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА РОЛИ

Рустам Ахунджанович Бегматов

Тошкент тўқимачилик ва енгил саноати институти

Маколада ёшларнингларнинг дунёкараши, сиёсий ва ҳукукий маданиятини ривожлантиришда тарихий тафакқурини шакллантиришнинг аҳамияти, дарс самарадорлигини таъминлашнинг муҳим омиллари ва талаба фаоллигини ошириш масалалари қисқача баён қилинган.

В статье кратко описаны значение формирования исторического мышления молодежи в развитии ее мировоззрения, политической и правовой культуры, важные факторы обеспечения эффективности урока, вопросы повышения активности учащихся.

The article briefly describes the importance of forming the historical thinking of young people in the development of their worldview, political and legal culture, important factors in ensuring the effectiveness of the lesson, and issues of increasing student activity.

Таянч сўз ва тушунчалар: тарихий тафаккур, миллий ғурур, ватанпарварлик, миллий ифтихор, ўзлигини англаш, маънавий қадриятларимизни эъозлаш, миллат, эл-юрт тақдири учун куйиниш, креативлик.

Тарихий тафакқури шакланган, мустақил фикрига эга ёшларимиз сиёсий жиҳатдан етук ёшлар жамият тараққиётининг гаровидир. Шахснинг соғлом ўсиб улғайиши, унинг интеллектуал ривожланиши, жисмонан соғлом, маънавий етук, ҳар тамонлама камол топиши, жамиятда ўз ўрнига эга бўлиши ва самарали фаолият олиб боришида тарихий тафакқурнинг шакланганлиги муҳим аҳамият касб этади. Тарихий тафакқурнинг шакланганлиги ёшларда эртанги кунга ишонч билан қарашга ва фақат олдинга интилиб яшашга ундайди. Тарихий тафаккур аввало талаба- ёшларнингларнинг дунёкараши, сиёсий ва ҳукукий маданияти, фуқаролик позициясида намоён бўлади. Президент Шавкат Мирзиёев раҳбарлигида 2021 йил 19 январь ўтказилган йиғилишда Ўзбекистонда тарих фанини 2030 йилгача ривожлантириш концепцияси ишлаб чиқилди.. Президентимиз Шавкат Мирзиёев йиғилишда «Миллий маънавиятимизни ривожлантириш, уни халқимиз, айниқса, ёшларимиз ҳаётига сингдиришда ижтимоий-гуманитар фанларнинг аҳамияти жуда катта. Афсус, бу

фанлар ривожии замондан ортда қолмоқда. Хусусан, биз учун ниҳоятда долзарб бўлган тарих фани ҳам бундан мустасно эмас. Тарихга оид илмий тадқиқот ишлари асосан баёнчилик, публицистик усулда олиб борилмоқда. Натижада, олис ва яқин ўтмишимиздаги кўпгина воқеалар моҳияти, уларни юзага келтирган омиллар ва тарихий қонуниятлар очилмасдан қолмоқда. Бир ҳақиқатни барчамиз чуқур англаб олишимиз зарур: миллий тарихни миллий руҳ билан яратиш керак. Акс ҳолда, унинг тарбиявий таъсири бўлмайди. Биз ёшларимизни тарихдан сабоқ олиш, хулоса чиқаришга ўргатишимиз, уларни тарих илми, тарихий тафаккур билан қуроллантиришимиз зарур. Бунинг учун, аввало, Ўзбекистонда тарих фанини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини ишлаб чиқишимиз вақти-соати келди, деб ўйлайман. Тарих институтини бу фанни ривожлантириш бўйича таянч илмий муассаса этиб белгилаш керак», — деб таъкидлади.[2]

Ўзбекистон Республикаси Мустақиллигининг 29 йиллик тантаналарида Ўзбекистон Республикаси Президентининг: «Халқимизнинг улуғвор қудрати жўш урган ҳозирги замонда Ўзбекистонда янги бир уйғониш - Учинчи Ренессанс даврига пойдевор яратилмоқда», - деган сўзи янгради. Дарҳақиқат мақур ҳолатни бугунги кунда мамлакатимизда, шиддат билан ривожланаётган ҳаётимизда руй бераётган юксалиш жараёнлари ўзини барча соҳаларда намоён этмоқда. Бинобарин, «мустақилликка эришган йилларимизнинг илк даврида биз ўзимизнинг миллий ўзлигимизни англаш, бой тарихий-маънавий ҳамда илмий меросимизнинг асл мазмун-моҳияти мағини чақиш ва уни руёбга чиқаришга интилган бўлсак, эндиликда халқимиз жипсланиб "Миллий тикланишдан - миллий юксалиш сари" ғоясини собит қадамлик билан амалга оширишга киришди».[3] Бу даврда жамиятимизда ижтимоий тафаккурнинг юксалиш тенденцияси қарор топиши, унга хос ҳам миллий, ҳам умуминсоний қадриятларнинг мужассамлиги эътироф этилмоқда. Миллий руҳ ва умуминсоний қадриятлар уйғун бўлган ижтимоий тафаккур - мамлакатимиз барқарор ривожланишининг мезони ва мустаҳкам пойдеворига айланмоқда.

"Биз кенг кўламли демократик ўзгаришлар, жумладан, таълим ислохотлари орқали Ўзбекистонда янги Уйғониш даври, яъни Учинчи Ренессанс пойдеворини яратишни ўзимизга асосий мақсад қилиб белгиладик. Бу ҳақда гапирар эканмиз, аввало, учинчи Ренессанснинг мазмун-моҳиятини ҳар биримиз, бутун жамиятимиз чуқур англаб олиши керак. Тарихга назар солсак, Буюк ипак йулининг чорраҳасида жойлашган она заминимиз азалдан юксак цивилизация ва маданият ўчоқларидан бири бўлганини кўрамиз. Халқимизнинг бой илмий-маданий мероси, тошга муҳрланган қадимий ёзувлар, бебаҳо меъморий обидалар, нодир кулёмалар, турли осори атикалар давлатчилик тарихимизнинг уч минг йиллик теран илдизлардан далолат беради"[1],- дейди Шавкат Мирзиёев. Зеро, бугунги ҳаётни бугун илм-маърифат ва таълимнинг тараккиётисиз

тасаввур этиб бўлмайди Дунёнинг етакчи давлатларида таълимни ривожлантириш биринчи галдаги вазифа сифатида белгиланиши ҳам бежиз эмас. Бу каби ҳаётий ҳақиқатни англаган халкимиз Президент Шавкат Мирзиёевнинг бевосита раҳнамолиги ва ташаббуси билан таълим тизимини тубдан ислоҳ қилишни Янги Ўзбекистон тараққиётининг бош асоси деб билмоқда. Негаки, мамлакатнинг келгуси равнаки айнан шу соҳада қўлга киритган ютуқлари билан чамбарчас боғлиқдир. Президент Шавкат Мирзиёев таъбири билан айтганда: "Буларнинг барчасидан ягона мақсадимиз - мактабгача таълим ва мактаб таълими, олий ва ўрта махсус таълим тизими ҳамда илмий-маданий муассасаларни Учинчи Ренессанснинг тўрт узвий халқасига, богча тарбиячиси, мактаб муаллими, профессор-ўқитувчилар ва илмий-ижодий зиёлиларимизни эса Янги Уйғониш даврининг тўрт таянч устунига айлантиришдан иборат". Ёшларда тарихий тафаккурни шакллантириш уларни мустақил фикрлаш, таҳлил қилиш ўз фикрини етказиб бериш, ташкилотчилик қобилияти ривожлантиришда муҳим ўрин тутди. Чунки тарихий тафаккурга эга ёшлар жамиятнинг эртанги кунини белгиловчи кучга эга, юртимизнинг барқарор ривожланиши, ватан озодлиги ва ободлигини таъминлашга хизмат қилиб, халқнинг эртанги кун тақдирини ҳал қилади. Тарихий тафаккури шаклланган, мустақил фикрига эга ёшларимиз ситёсий жиҳатдан етук ёшлар жамият тараққиётининг гаровидир Шахснинг соғлом ўсиб улғайиши, унинг интеллектуал ривожланиши, жисмонан соғлом, маънавий етук, ҳар тамонлама камол топиши, жамиятда ўз ўрнига эга булиши ва самарали фаолият олиб боришида тарихий тафаккурнинг шаклланганлиги муҳим аҳамият касб этади. Тарихий тафаккурнинг шаклланганлиги ёшларда эртанги кунга ишонч билан қарашга ва фақат олдинга интилиб яшашга ундайди. Тарихий тафаккур аввало талаба- ёшларнингларнинг дунёқараши, сиёсий ва ҳуқуқий маданияти, фуқаролик позициясида намоён бўлади. тарихий жараённи энг аввало, алоҳида шахс ва жамият тақдирини сифатида тасаввур қилиш лозим."Бугун ёшлар тафаккурида тарихий хотира ва тарихий тафаккурни шакллантиришнинг ўрни куйидагиларда намоён бўлади:

Биринчидан, тарихий тафаккур ёшларда тарихий хотирани тикланишига, миллий ғурур, миллий руҳни кучайтиришга ёрдам беради;

Иккинчидан, тарихий тафаккур ёшларнинг ўзлигини англаш, маънавий қадриятларимизни эъзозлаш, миллий тикланишни амалга оширишга хизмат қилади;

Учинчидан, тарихий тафаккур мамлакатда амалга оширилаётган ислохотларни амалга оширишда, ёшларнинг кенг сафарбарлиги ва иштирокининг таъминланишига ёрдам беради;

Туртинчидан, тарихий тафаккур тарихга фалсафий муносабат, ёндашув шаклланишига, бу эса тарихий ходисаларни теран тахлил килиш, ривожланиш қонуниятларини теран англаш ва шундан келиб чиқиб воқеа ходисалар мантикий хосиласини кўра билиш ва тараққиёт учун муҳим аҳамиятга эга хулосаларни чиқариш имконини беради”.[4]

Таъкидлаш жоизки, сўнгги йилларда тарихий тафаккур файласуф ва социологлар томонидан ҳам фаол ўрганилмоқда. Тарихий ўтмишнинг социологик таҳлили, биринчи навбатда, унинг фаолият кўрсатиш жараёнлари ва ривожланиш боскичларини аниқ ўрганишга қаратилган. Социологик таҳлил омманинг, турли ижтимоий гуруҳлар ва корпорацияларнинг тарихий тафаккурининг реал даражасини, унинг одамларнинг жамоат тафаккури ва амалий фаолиятига дахлдорлигини аниқлаш имконини беради. [5] Таълим тизими олдида тургани каби тарих дарсига куйиладиган замонавий талабларнинг ошиши, дарс турларининг ранг-баранглиги, тарихий манбаларга эътиборнинг кучайиши, замонавий педагогик ҳамда ахборот-коммуникация технологияларининг кундалик эҳтиёжга айланиши бугунги таълимнинг асл манзарасидир. Колаверса, таълим самарадорлигига булган эътиборнинг заруратга айланиши жараёнида “Ўзбекистон тарихи”ни чуқур ўрганиш, ёшларни ўтмишимизнинг бой маданий ва маънавий мероси, жаҳон илмий тафаккури ва маданиятига қўшган ҳиссаси билан таништириш, маданиятимизнинг беназир алломалари номларини ҳурмат билан тилга олиш, улар билан фаҳрланиш, миллий ифтихор руҳини сингдиришга ёрдам беради..

Замонавий шароитда педагогнинг креативлик сифатларига эга бўлиши тақозо этади. Бироқ, ўқув йилининг охирига келиб олий таълим муассасаларида талабаларнинг фанларни ўзлаштиришларида юқори даражадаги ижобий натижалар кузатилмаяпти. Кўплаб талабаларнинг таълим олишга нисбатан қизиқиши йўқолган. Бунинг сабаби, балки дарсларнинг аввалдан ўйлаб, режалаштирилиб қўйилиши талабалар учун қизиқ бўлмаётгандир, балки таълим мазмунининг муайян қолипга солинганлиги талабалар учун ҳеч қандай рағбат бермаётгандир. Ўқув машғулотларининг аввалдан режалаштирилишидан воз кечиш, талабаларда танқидий, креатив тафаккурни шакллантириш ва ривожлантириш, уларни ижодий фикрлаш, янги ғояларни ўйлаб топишга мажбур қилиш таълим олишга бўлган муносабатни ўзгартириш, уларни ютуқларга эришишга рағбатлантиришда асосий омил бўлади.

Тарихга назар соладиган булсак, қанчадан-қанча буюк шахслар етишиб чиккан, уларни буюк қилган, тарихда номини қолдирган нарсга ҳам айнан миллий ғурур, миллий ифтихор, миллат, эл-юрт тақдири учун куйиниш, халкнинг эртанги кун тақдиридан кайғуриб яшаш, бунинг учун бор куч-ғайратини ишга солиб, ор-номус, виждон, адолат, меҳнатсеварлик, яратувчанлик

каби мақсадлар билан яшаганлигидир. Ана шу сифатларга эга бўлган авлод тарихий тафаккур эгасидир. Тарихий тафаккур ривожланган талаба ҳамиша ўз карашларини ижобий асослайди, тўғри хулоса чиқаради.. Шунинг учун ёш кадрларни тарбиялашда тарихий тафаккури шакллантириш муҳим аҳамиятга эга. Таълим жараёнида эса тарих фанини ўқитиш, унда миллий асосга таяниш, халқимизнинг маърифатпарварлик, бағрикенглик, меҳмондўстлик каби анъаналари, андишалилик, иймон-инсоф, меҳр-окибат, ор-номус каби фазилатларини чуқур ўрганиш ва уларни ёшлар қалбига синдириш асосий вазифа сифатида белгилаб берилган.

Ватанимиз тарихини ҳақоний, холисона ва чуқур ўрганиб, унинг моҳиятини англаш талабаларга аجدодларнинг тарихий анъаналарига оид манбалари, уларнинг тарихан таркиб топғалигини тушуниб олишларига яқиндан кўмак беради.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Мирзиёев Ш.М. Янги Ўзбекистон стратегияси. -Тошкент.: Ўзбекистон. 2021. – 150 б.
2. Ш.Мирзиёев 2021 йил 19 январ куни республика Маънавият ва маърифат кенгашининг видеоселектор тарзида ўтказилган мажлисида маърузаси
3. Мирзиёев, Ш.М. Миллий тараккиёт йулимизни катъият билан давом эттириб янги босқичга кўтарамиз. 1-жилд. Тошкент., Ўзбекистон. 2017. 592 б
4. Эрназарова Г.О., Исроилов Қ.Т. Бўлғуси тарих ўқитувчиларида креативликни ривожлантиришнинг педагогик технологиялари/ *Academic research in educational sciences (ARES)*, ISSN 2181-1385, volume 2, issue 4, april 2021, p.1613-1619.
5. Темирова Н.Э. Ёшлар онгида тарихий хотира ва тарихий тафаккурни шакллантириш/ «XXI аср -интеллектуал ёшлар асри» Республика илмий ва илмий-техник анжуман материаллари (2018 йил 30 март)